

W DRODZE DO ZIEMI OBIECANEJ
CIESZYŃSCY POLACY W LATACH 1848–1918

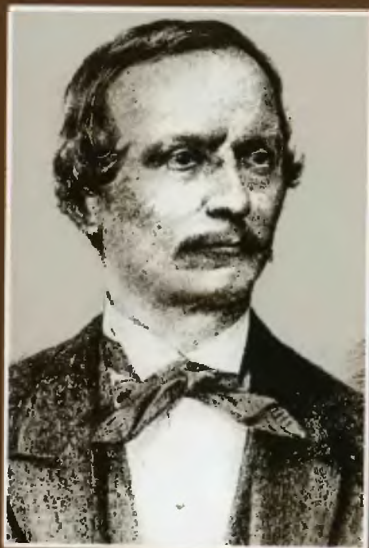
Paweł Stalmach

Paweł Stalmach (1824–1891), z wykształcenia teolog, jeden z pierwszych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim, obecny u powstania i w działalności wszystkich ważniejszych organizacji społecznych: Czytelni Polskiej (1848), Czytelni Ludowej (1861), Towarzystwa Rolniczego (1868), Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego (1885), współtworca i redaktor pierwszego cieszyńskiego czasopisma „Tygodnik Cieszyński”

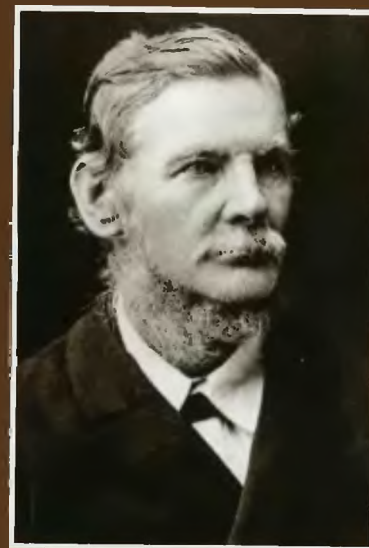
Jerzy Heczko

Andrzej Cinciała (1825–1898), notariusz, jeden z pierwszych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim, rówieśnik i kolega Stalmacha o równie szerokim zakresie działalności: poza Czytelniami, Polską i Ludową, Macierzą Szkolną, Towarzystwem Rolniczym działał także w Towarzystwie Oszczędności i Zaliczek, Kółku Pedagogicznym w Ustroniu (1888), autor podręczników prawniczych dla ludu, zbieracz folkloru cieszyńskiego

Andrzej Cinciała

Jerzy Heczko (1825–1907), duchowny ewangelicki, jeden z pierwszych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim, od 1859 r. pastor w Ligotce Kameralnej, autor polskiego kancjonału dla zborów ewangelickich Śląska Cieszyńskiego (1. wydanie w 1865 r.), prezes Ewangelickiego Towarzystwa Oświaty Ludowej (1881–1890), wydawca pisma „Ewangelik”

Andrzej Kotula

Andrzej Kotula (1822–1891), notariusz, jeden z pierwszych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim, aktywny w większości polskich stowarzyszeń na Śląsku Cieszyńskim, autor wierszy patriotycznych i okolicznościowych publikowanych w „Gwiazdce Cieszyńskiej”, spisanych w rękopiśmiennym pamiętniku pod tytułem „Szkoła polszczyzny”

**„...my Ślązacy, jako Polacy, chcemy i możemy
tylko do polskiej sekcji należeć”**

(Paweł Stalmach na Zjeździe Słowiańskim w Pradze, 1 czerwca 1848 r.)

Powstanie pierwszej, po sześciu wiekach, polskiej władzy na Śląsku Cieszyńskim, jaką była powołana 19 października 1918 r. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, poprzedził długi proces dochodzenia społeczeństwa do dojrzałości narodowej i politycznej. Powstające już we wcześniejszych latach czterdziestych ruchy rewolucyjne i narodowe, w 1848 i ogarnęły niemal całą Europę. Rezultatem Wiosny Ludów były istotne zmiany ustrojowe w wielu krajach Europy. W Austrii zniesiono pańszczyznę, od zależności feudalnych uwolnione zostało również mieszczaństwo, co stanowiło przełom dla sposobu życia społeczności Śląska Cieszyńskiego. Kształtowanie się świadomości narodowej było jednym z elementów tego ruchu. W 1848 r. ludność terytorium dawnego Księstwa Cieszyńskiego była wprawdzie, w przeważającej większości etnicznie polska, posługiwała się językiem polskim, najczęściej w jego cieszyńskiej gwarowej odmianie, ale jako poddana monarchii austriackiej, podlegająca jej administracji, zmuszona była do używania w życiu publicznym głównie języka niemieckiego. Taki stan rzeczy panujący aż do połowy XIX w. trafnie podsumowuje Andrzej Cinciała w artykule pod tytułem „Pierwszym szermierze na kresach śląskich” stanowiącym dodatek do jego pamiętnika: „Było nas pięciu Ślązaków. Wszyscy kamizelkorze, wszyscy synowie chłopscy, wszyscy ewangelicy, gimnazjaliści cieszyńscy, w jednym wieku i w jednej klasie, wszyscy *kostgängerzy*, wszyscy Niemcy, chociaż rodzice nasi ani słówka po niemiecku nie umieli. Tak wyglądaliśmy w roku 1842”. Tych pięciu Ślązaków, to obok samego Andrzeja Cinciały (1825–1898), Paweł Stalmach (1824–1891), Andrzej Kotula (1822–1891), Jerzy Heczko (1825–1907) i Jan Bujak (1825–1886). Z czasem zaczęli dołączać do nich inni, coraz młodszy współpracownicy, kontynuując pracę poprzedników i rozszerzając ją na kolejne sfery życia społecznego.

Ypis ksiąg stawiarskich
do szkoły na wsg. Gymna-
zjum w Ciesznem należącej.

Ciszyndnia 13. Marzec
1848.

Katalog biblioteczki Towarzystwa Uczących się Języka Polskiego na Ewangelickim Gimnazjum w Cieszynie z 1848 r., która w 1850 r. przejęła Biblioteka Ludu Kraju Cieszyńskiego

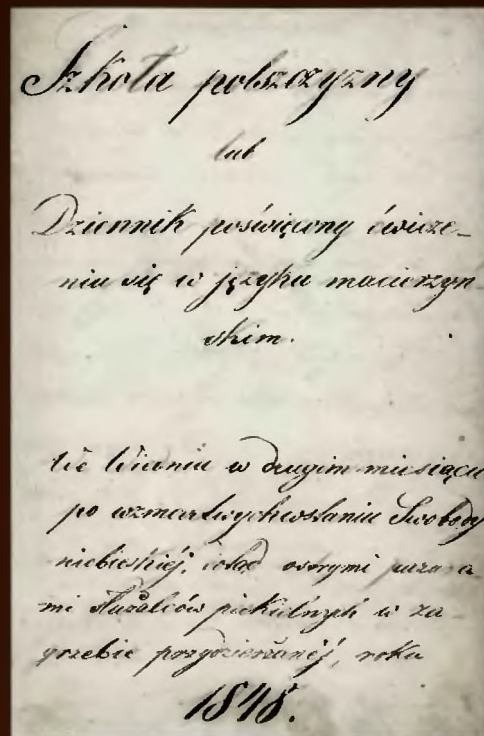
A. Trzeci polskie.

1. Słownik (polsko, niemiecki i niemiecko-polski)
spisany przez Lindera, Mongoviusa, Brandthina
i innych - Kraków.
2. Gramatyka języka polskiego przez Józefa Macie-
jowskiego; wydanie drugie - Kraków 1836.
3. Pierwsza nauka gramatyki języka polskiego przez
Józefa Morawskiego w Warszawie 1822.
4. Gramatyka języka polskiego przez Tomasza Tyna
hanowiera - Warszawa 1841.
5. Gramatyka dla szkół niemieckich, dwa tomy, w
Tirahowie 1809.
6. Gramatyki der polnischen Sprache von Gebhardts Fran-
stadt 1847.
7. Wykład gramatyki na przykładzie łacińskich, prze-
łożona według myśli Jakuba Chłapowskiego, w Tirahowie
1833.
8. Prawie pierania przez Michalego Kłobuckiego, w
Tirahowie 1801.
9. Nowe poręki przez Józefa Koroniewskiego
Warszawa 1849.

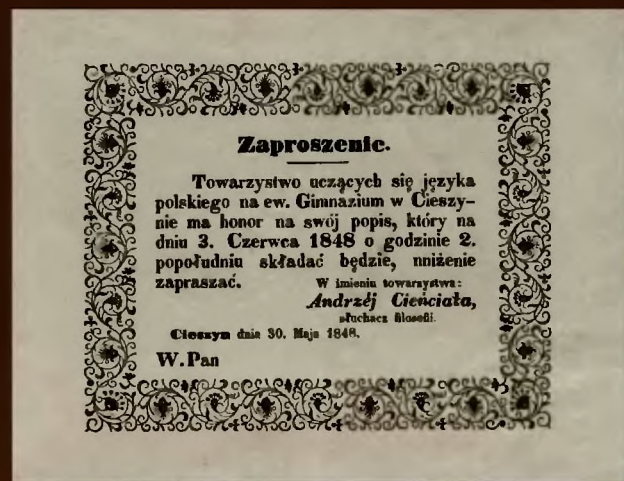
pozyskał dla sprawy polskiej na Śląsku Cieszyńskim kolejnych przedstawicieli krakowskiej inteligencji: archeologa Józefa Łepkowskiego, filozofa Michała Wiszniewskiego, antykwariusza Ambrożego Grabowskiego i innych. W tym samym roku gimnazjalne Towarzystwo Uczących się Języka Polskiego zostało przekształcone w Czytelnię Polską, a książki dotąd zgromadzone dały początek „Bibliotece Ludu Kraju Cieszyńskiego”. Dzięki staraniom Ludwika Kluckiego, Pawła Stalmacha i Andrzeja Cinciały zaczęto w Cieszynie wychodzić pierwsze polskie pismo, „Tygodnik Cieszyński” z podtytułem „Pismo poświęcone dla ludu wiejskiego”, z początku redagowane przez Andrzeja Cinciałę, a następnie Pawła Stalmacha. Od 1851 r. pismo nazywało się „Gwiazdka Cieszyńska” i stanowiło – obok Czytelni Polskiej – centrum życia narodowego. Egzemplarze „Gwiazdki”, a zwłaszcza pierwszych roczników „Tygodnika”, podobnie jak książki w pierwszej polskiej bibliotece, zapewne się „wyczytały”, bowiem trudno dziś znaleźć w jednej kolekcji komplet wszystkich roczników. Zachowały się za to autentyczne dokumenty: korespondencja Andrzeja Cinciały i Pawła Stalmacha w sprawie założenia Towarzystwa Uczących się... i Czytelni Polskiej, wykazy książek przekazanych do pierwszej polskiej biblioteki wraz z nazwiskami ofiarodawców, księgi inwentarzowe, statuty.

Program narodowy działaczy cieszyńskich był w początkach ich działalności skromny, sprowadzał się głównie do żądań równouprawnienia językowego w życiu publicznym, to jest uznawania języka polskiego w urzędach i wprowadzenia w szkołach, z czasem pojawił się również postulat przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Galicji. Podobne działania jak uczniowie gimnazjum ewangelickiego podejmowali studenci katolickiego seminarium w Ołomuńcu, kształcącego między innymi przyszłych księży dla Śląska Cieszyńskiego. Ksiądz Mateusz Opolski założył w 1845 r. Bibliotekę Polską Teologów Wrocławskich przy seminarium duchownym w Ołomuńcu, potem w Widnawie, która służyła jego polskim słuchaczom. W 1918 r. została przeniesiona do Cieszyna i włączona do zbiorów Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra. W 1848 r. Mateusz Opolski zdołał także doprowadzić do wprowadzenia polskich podręczników do szkół ludowych na Śląsku Cieszyńskim.

Na początku lat pięćdziesiątych, wraz ze zmianami w rządzie austriackim, na którego czele stanął konserwatysta Aleksander

„Szkoła polszczyzny.” Rękopis Andrzeja Kotuły (1822–1891), rozpoczęty w 1848 r. jako dziennik, później z powodu nadmiaru zajęć przez raczony „na zapisanie (...) poezji, które (...) się czasem utworzyć uła”, a które autor uważał za „najkosztowniejsze usłodzenie życia”

Zaproszenie na imprezę urządzaną przez Towarzystwo Uczących się Języka Polskiego

Tygodnik Cieszyński,

pismo poświęcone dla ludu wiejskiego.

Wydawca: Dr. Ludwik Klucki.

No. 1. 6^{ty} Maja 1848. Rok pierwszy.

Wychodzi co sobota jeden półarkusz w 5^{tych}. Przepłata roczna 32 rybk., półroczna 16 rybk., kwartalna 8 krajcarów m. konw.

Bracia!

Pęknął czarny obłok, który przez stulecia niebo jasne zasłaniał, zabłysnęło słońce wolności i ciemność straszna znikła.

Długoście spali Bracia moi, a długo spać niezdrowo; — sąsiedni wasi dawniej się przebudzili, uprzedzili słońce, uprzedzili jutrzankę, rzucili się do pracy i już są daleko naprzód, podczas wy się dopiero obudzacie. Twardy sen klei oczy

Pierwszy numer „Tygodnika Cieszyńskiego“, wydany w 1848 r. przez Ludwika Kluckiego, redagowany przez Andrzeja Cinciała

GWIAZDKA CIESZYŃSKA,

pismo dla nauki, umiędzynarodowienia, przemysłu i zabawy.

Wychodzi co sobota raz 4-5 arkuszy. Cena roczna 5 zł., półroczna 2 zł. 50 gr., kwartalna 1 zł. 25 gr. m. k. w przemyśle pościągę roczną 5 zł. 50 gr., półroczną 2 zł. 50 gr., kwartalną 1 zł. 25 gr. m. k.

No. 1. —Cieszyń d. 10. Stycznia.— R. 1852.

Do redaktorów!

Piękny jest nasz kraj — mamy tylko do życzenia, żeby ta pięknością umysłową ludu zajaśniała między narodami. W tych wyrazach składając życzenie noworoczne według starodawnego zwyczaj, wskazujemy także cel, do którego nasze prace dążyć mają.

Zaczynając więc z roku teraźniejszym na nowo zawód nasz, wrócić wyraznie musimy, iż nadzieje nasze dotąd o tyle się nie spełniły, abyśmy ze wszystkich przyrzeczeń się wywiązać a co więcej sumieniu i powinności naszej raciecznie rozumieliśmy zadość uczynić mogli. Czynimy jednak tyle, ile wśród ogólniej obojętności można, starając się utrzymać pismo narodowe — dla oświaty ludowej. — I dla tego spodziewamy się od szanownych siódek i redaktorów, że się pokuszą o dalsze wspieranie i rozszerzanie tego przedsięwzięcia. Wydawamy tymczasem tylko na arkuszu pismo nasze; a co się formy dotyczy, z powodu oświadczeń znacznej części czytelników, zachowujemy format osemkowy zamiast ogłoszonego, ówsiarowego. Zawiadamiamy oraz, iż z powodu świąt, pierwszy Numer w zeszłej sobotę wyjść nie mógł, co się pojął jako abonentem nagrodzi. —

Dr. Jan...

von Bach, znacznie pogorszyły się warunki działalności narodowej. W 1851 r. zawieszono na rok „Gwiazdkę Cieszyńską“, zaś w 1854 Czytelnię Polską, a zbiory Biblioteki Ludu Kraju Cieszyńskiego skonfiskowano i wcielono do księgozbioru Szersznika. Zakazano używania języków polskiego i czeskiego w urzędach. Poprawę przyniosły dopiero lata sześćdziesiąte XIX w., dzięki kolejnym zmianom w austriackim rządzie. W 1867 r. nastąpiło przekształcenie absolutystycznego cesarstwa w monarchię konstytucyjną. W 1861 r. w Cieszynie została utworzona Czytelnia Ludowa. Założycielami byli ponownie Paweł Stalmach i Andrzej Cinciała. Czytelnia kontynuowała działalność wcześniejszej Czytelni Polskiej, przejęła zbiory Biblioteki Ludu Kraju Cieszyńskiego wcielone do księgozbioru Szersznika i znacznie rozszerzyła działalność w porównaniu ze swoją poprzedniczką. Biblioteka powiększała się dzięki darom społeczeństwa polskiego, do którego zwrócił się z apelem na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej“ Paweł Stalmach. Ofiarodawcami byli przedstawiciele polskiej inteligencji – pisarze, ludzie nauki, wydawcy i księgarze, dziennikarze, duchowieństwo i przedstawiciele szlachty. Jako jeden z pierwszych cieszyńską bibliotekę zasilił Józef Ignacy Kraszewski. W ramach Czytelni Ludowej działał teatr amatorski, urządzano patriotyczne wieczory mickiewiczowskie, koncerty i odczyty. Podobne placówki powstały w kilku innych miejscowościach: Jabłonkowie, Skoczowie, Suchej Górnej i Zabrzegu. Działalność narodowa nie zawsze przebiegała gładko. Animatorzy Czytelni Ludowej mieli różne poglądy na formy pracy kulturalno-oświatowej. Stalmach za najważniejsze uważał rozwijanie towarzysko-zabawowych form działania, takich jak przedstawienia teatru amatorskiego, koncerty, czy zabawy z tańcami. Innego zdania był Jan Śliwka, nauczyciel, autor polskich podręczników dla szkół ewangelickich, który uważał, że jedyną właściwą formą pracy Czytelni jest działalność biblioteczna i rozwijanie czytelnictwa. Powstawały też inne stowarzyszenia. W 1873 r. z inicjatywy ks. Ignacego Świeżego zostało założone Dziedzictwo bł. Jana Sarkandra, katolickie towarzystwo ukierunkowane przede wszystkim na działalność wydawniczą, znacznie później, w 1901 r. powstało, na wzór założonego w 1896 r. we Lwowie, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Jego inicjatorem był ksiądz Józef Londzin, a do celów statutowych należało badanie i ochrona kultury duchowej i materialnej ludu

„Gwiazdka Cieszyńska“ (1851-1939), kontynuacja „Tygodnika Cieszyńskiego“, w latach 1851-1887 redagowana przez Pawła Stalmacha, od 1890 r. przez Józefa Londzina

cieszyńskiego. Organem prasowym Towarzystwa został, założony w 1907 r. kwartalnik o ambicjach naukowych pod tytułem „Zaranie Śląskie”. Jego pierwszym redaktorem był Ernest Farnik. Obowiązujące od 1867 r. prawo o stowarzyszeniach sprzyjało powstawaniu na całym obszarze Śląska Cieszyńskiego coraz to nowych organizacji społeczno-kulturalnych, które, niezależnie od ich charakteru konfesyjnego, czy ponadwyznaniowego, jednoczyli podobny model działalności. Praca większości z nich polegała na upowszechnianiu czytelnictwa przez zakładanie własnych bibliotek, organizowanie odczytów i prelekcji, urządzanie obchodów narodowych oraz rozwijanie amatorskiego ruchu artystycznego-teatralnego, śpiewaczego, a w niektórych przypadkach także sportowego. Działalność o charakterze komercyjno-rozrywkowym, czyli zabawy taneczne, festyny, a także przedstawienia teatralne, na które wstęp był płatny, stanowiła rodzaj mecenatu wspierającego działalność narodową. Pod koniec XIX w. stowarzyszenia kulturalne, różne czytelnie, kółka, a później także koła Macierzy Szkolnej działały w wielu miejscowościach Śląska Cieszyńskiego. Cieszyn nadal jednak stanowił główny ośrodek organizacji życia społecznego. W 1887 r. powstało tu Towarzystwo Domu Narodowego, które miało na celu stworzenie centralnej bazy dla polskiego życia społecznego. Towarzystwo zbudowało przy Rynku gmach, otwarty w 1901 r. jako Dom Polski, zwany potem powszechnie Domem Narodowym, w którym znalazło schronienie wiele polskich instytucji i który odegrał istotną rolę także w życiu politycznym i w powstaniu w 1918 r. Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Uroczystość otwarcia Domu Narodowego była wielką manifestacją polskości tłumnie zgromadzonych mieszkańców Śląska Cieszyńskiego. W uroczystości udział wzięli goście z Krakowa, między innymi Kazimierz Tetmajer, który wystąpił z własnym wierszem napisanym specjalnie na tę okazję.

„Narodowość bez oświaty nie może się rozwijać i żyć”

(Paweł Stalmach: Pamiętniki, Cieszyn 1910)

Cieszyńscy polscy działacze narodowi dobrze zdawali sobie sprawę z wagi, jaką dla kształtowania świadomości ma wykształcenie, dlatego walczyli przede wszystkim o narodowe oblicze

Jan Śliwka (1823–1874), nauczyciel, polski działacz narodowy, autor polskich podręczników dla szkół ewangelickich na Śląsku Cieszyńskim, członek wielu organizacji społecznych, współorganizator Towarzystwa Rolniczego, Towarzystwa Pszczelarskiego, członek Spółki Handlowej Bazar Cieszyński

Kwartalnik „Zaranie Śląskie”, czasopismo wydawane od 1907 r. przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Jego założycielem i pierwszym redaktorem był Ernest Farnik, nauczyciel germanista w Gimnazjum Polskim w Cieszynie (1901–1910), członek tajnej organizacji Jedność w niemieckim gimnazjum państwowym w Cieszynie, w latach 1918–1922 naczelnik Komisji Szkolnej przy Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego

Józef Londzin (1862–1929), duchowny katolicki, polski działacz narodowy, katecheta w Gimnazjum Polskim w Cieszynie, redaktor i wydawca „Gwiazdki Cieszyńskiej”, prezes Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego (1903–1904), założyciel Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1901), poseł do parlamentu wiedeńskiego (1907–1918), jeden ze współtwórców i prezesów Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, poseł do Sejmu (1919–1928) i Senatu (od 1928 r.) Rzeczypospolitej. Autor bibliografii druków cieszyńskich oraz prac z dziejów Kościoła i szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim

Statut Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego, założonej w 1885 przez polskich działaczy Pawła Stalmacha, Ignacego Świeżego, Józefa Fiszera i Jana Michejdę. Prezesami byli m.in. Paweł Stalmach, Ignacy Świeży, Józef Londzin, Hilary Filasiewicz, Jan Galicz, Feliks Hajduk i Karol Buzek

szkół. Na podstawie ustawy szkolnej z 1869 r. w szkołach ludowych wprowadzono język ojczysty dzieci jako wykładowy, a w seminariach nauczycielskich zaczęto obowiązkowo nauczać języka polskiego. Jednak już w 1873 r. krajowa rada szkolna w Opawie wydała instrukcję nakazującą tworzenie szkół o dwóch językach nauczania, czyli tak zwanych utrakwistycznych. W praktyce nauka w niższych klasach, czyli w szkołach ludowych była prowadzona po polsku, zaś w klasach wyższego stopnia, czyli w szkołach wydziałowych, po niemiecku. Na szkoły w pełni polskie przyszło cieszyńskim Ślązakom jeszcze poczekać kolejne dwadzieścia lat, tymczasem młodzież w cieszyńskich szkołach średnich zakładała, wzorem „pierwszych szermierzy”, tajne stowarzyszenia służące doskonaleniu języka polskiego oraz nauce polskiej historii i literatury. Członkowie owych stowarzyszeń o nazwach Wzajemność w gimnazjum ewangelickim, Towarzystwo Narodowe w katolickim oraz Jedność w gimnazjum państwowym powstałym z połączenia dwóch poprzednich, przybierali jako pseudonimy nazwiska wielkich postaci z historii Polski lub bohaterów literackich, pisali wypracowania dotyczące zagadnień z historii Polski i historii literatury. Do tych stowarzyszeń należała większość późniejszych cieszyńskich działaczy narodowych i politycznych, takich jak Jan i Władysław Michejdowie, Józef, Jerzy i Jan Buzkowie, Stonawscy i wielu innych. W 1872 r. powstało Towarzystwo Pomocy Naukowej wspierające materialnie studiującą młodzież. W 1885 r. działacze narodowi założyli Macierz Szkolną dla Księstwa Cieszyńskiego. Jej pierwszym prezesem został Paweł Stalmach, a członkiem zarządu Andrzej Kotula. Macierz, odwołując się do hojności mecenasów z ziem polskich, takich jak warszawski prawnik Antoni Osuchowski, czy lekarz Stanisław Hassewicz, założyła w 1895 r. w Cieszynie prywatne Gimnazjum Polskie. Kilka lat później zaczęła zakładać również polskie szkoły ludowe, zaś w 1909 r., przy wsparciu krakowskiego Towarzystwa Szkół Ludowych utworzyła drugie na Śląsku Cieszyńskim polskie gimnazjum w Orłowej. Część nauczycieli do tych szkół sprowadzono z Galicji i z innych ziem polskich, od początku też założyciele czynili starania o upaństwowienie, przede wszystkim gimnazjum, którego utrzymanie przekraczało możliwości Macierzy. Macierz podejmowała również wysiłki w kierunku stworzenia polskiej organizacji nauczycielskiej. W 1889 r. powstało

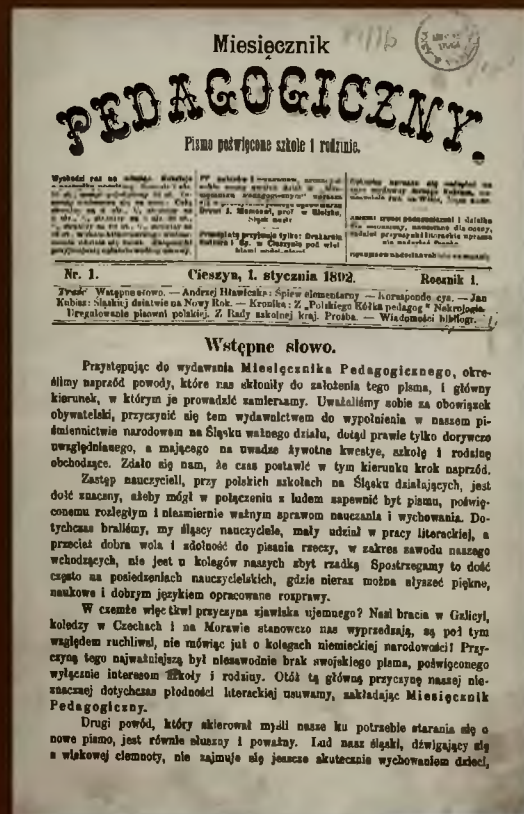
Kółko Pedagogiczne w Ustroniu, które w 1896 r. zostało przekształcone w Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Organem Kółka a potem Towarzystwa Pedagogicznego był, wychodzący od 1892 r. „Miesięcznik Pedagogiczny”, którego pierwszym redaktorem został Hilary Filasiewicz.

„Do dzieła, do czynu Szlązacy! Gdyż wiedza, rozum i praca tylko człowieka zbogaca”

(Jerzy Cienciąła na zgromadzeniu Towarzystwa Rolniczego w Cieszynie,
7 sierpnia 1869 r.)

Obok organizacji o charakterze kulturalnym i oświatowym ważną rolę w umacnianiu polskiego ducha narodowego na Śląsku Cieszyńskim odegrały również stowarzyszenia o charakterze gospodarczym i spółdzielczym. Organizacje te miały przede wszystkim praktyczne znaczenie, związane z codzienną egzystencją polskiego rolnika i robotnika. Jednym z celów ich powstania była emancypacja ludności polskiej spod wpływów organizacji niemieckich i czeskich, a w dalszej kolejności stworzenie podopory ekonomicznej rozwijającego się po 1848 r. ruchu narodowego.

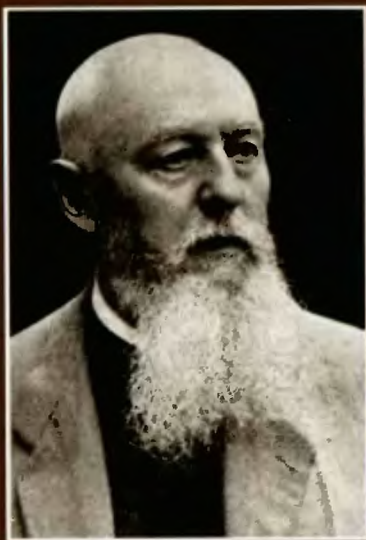
Do najwcześniejszych powstałych organizacji o tym charakterze należało Towarzystwo Rolnicze dla Księstwa Cieszyńskiego w Cieszynie. Zamyśl powołania Towarzystwa Rolniczego pojawił się na zebraniu, które odbyło się w Czytelni Ludowej w Cieszynie 15 lutego 1862 r. W skład wybranego tam komitetu weszli m.in. Ludwik Klucki oraz Andrzej Cienciąła, jednak przesłane do Opawy statuty organizacji nie zostały zatwierdzone przez tamtejszy rząd krajowy, a tym samym idea powołania Towarzystwa Rolniczego odsunięta została na okres późniejszy. Do realizacji tych zamierzeń doszło w 1868 r., dzięki wydanej 15 listopada 1867 r. ustawie o stowarzyszeniach. W odezwie z 29 czerwca 1868 r., zamieszczonej w „Gwiazdce Cieszyńskiej”, Jerzy Cienciąła z Mistrzowic proklamował utworzenie Towarzystwa Rolniczego. Pierwsze spotkanie organizacyjne odbyło się 25 lipca 1868 r. w lokalu Czytelni Ludowej, na którym powołano czternastoosobowy komitet mający zająć się przygotowaniem statutów i załatwieniem formalności legalizujących powstającą organizację.

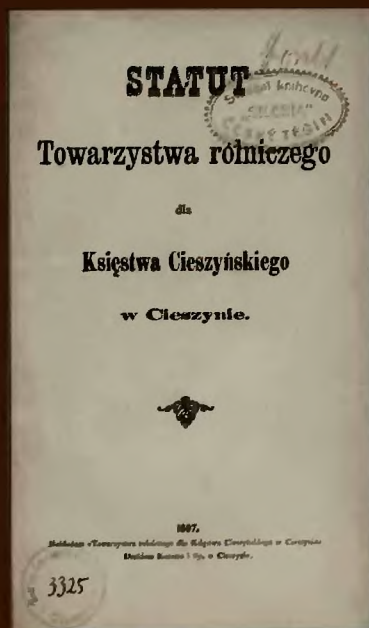
„Miesięcznik Pedagogiczny” (1892-1935), organ Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (1896-1924), które powstało z wcześniejszego Polskiego Kółka Pedagogicznego w Ustroniu

Uczniowie i profesorowie Gimnazjum Polskiego w Cieszynie w 1904 r.

Józef Zaleski (1850–1915), lekarz, rolnik, prowadził gospodarstwo rolne w Puńcowie, prezes Towarzystwa Rolniczego (od 1913 r.), współpracownik „Rolnika Śląskiego”

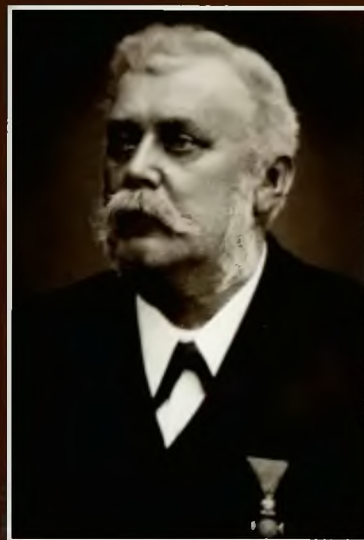

Statut Towarzystwa Rolniczego, założonego w 1868 r. przez Jerzego Cieniאלę, Pawła Wałacha, Andrzeja Kotulę, Ludwika Kluckiego, Józefa Dostałę. Czołową rolę w Towarzystwie obok Cieniאלy, zwanego „królem polskim”, odegrał Józef Zaleski

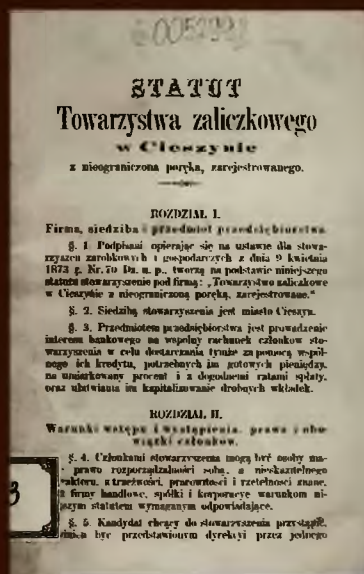
Członkami komitetu zostali m.in. Jerzy Cieniאלa, Paweł Wałach, Andrzej Kotula, Jan Śliwka, Ludwik Klucki, Józef Dostał. W 1869 r. po zatwierdzeniu przez władze statutu walne zgromadzenie wyłoniło 22-osobowy wydział, którego prezesem został Paweł Wałach. Czołową rolę w Towarzystwie Rolniczym odgrywał jednak Jerzy Cieniאלa, wybrany w następnym roku prezesem i pełniący tę funkcję aż do 1912 r. Oprócz niego do czołowych działaczy należał także kolejny prezes towarzystwa, Józef Zaleski. Według pierwszego statutu, Towarzystwo Rolnicze dla Księstwa Cieszyńskiego w Cieszynie powstało „...celem wspierania wzrostu rolnictwa, szczególnie mniejszych gospodarzy, i z nim połączonego przemysłu za pomocą skutecznych przykładów, praktycznych doświadczeń i wzajemnego pouczenia”. Od chwili powstania Towarzystwo Rolnicze rozpoczęło energiczną działalność, organizując m.in. wystawy (1870, 1872, 1880, 1893), odczyty oraz wycieczki rolnicze. Od 1890 r. w miejscowościach Śląska Cieszyńskiego zaczęto zakładać kółka rolnicze, których do 1893 r. powstało 17. W następnych latach w ramach powstających nadal kółek rolniczych tworzone były również spółki drenażowe, spółdzielcze kasy systemu Raiffeisena, spółki maszynowe, składy handlowe oraz mleczarnie. Odzwierciedleniem znaczenia i aktywności Towarzystwa Rolniczego wśród polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego była wzrastająca liczba jego członków. W 1881 r., kiedy ukazało się pierwsze sprawozdanie z działalności Towarzystwa Rolniczego, liczba członków wynosiła 140 osób, aby w 1893 r. osiągnąć poziom ok. 900. W roku 1913, kiedy zmarł długoletni prezes Jerzy Cieniאלa, liczba członków Towarzystwa przekroczyła 3000. Jednym z narzędzi pomocnym w realizacji zadań założonych przez Towarzystwo Rolnicze dla Księstwa Cieszyńskiego stało się powstałe w 1885 r. czasopismo fachowe o nazwie „Rolnik Szląski”, które uprzystępniało nowoczesną wiedzę rolniczą ale także treści narodowe. Jego założycielem a następnie redaktorem i wydawcą był Franciszek Michejda, pastor w Nawsiu. Z inicjatywy towarzystwa doszło również w 1895 r. do powstania w Cieszynie polskiej zimowej szkoły rolniczej, której dyrektorem został Władysław Szybiński. Równolegle z powstającymi kółkami rolniczymi zrzeszonymi w Towarzystwie Rolniczym, w latach osiemdziesiątych XIX w., w wyniku nieporozumień na płaszczyźnie wyznaniowej, zaczęły powstawać Katolickie Kółka

Rolnicze, które w 1897 r. weszły w skład Centralnego Związku Katolickich Kółek Rolniczych. Prowadziły one analogiczną działalność jak kółka rolnicze zrzeszone w Towarzystwie Rolniczym, często z sobą współpracując, co ostatecznie w początkach XX w. zakończyło się połączeniem tych organizacji pod jednym szyldem.

Powstanie Towarzystwa Rolniczego nie wypełniało całkowicie potrzeb polskiej ludności na Śląsku Cieszyńskim. Wobec rozwijającego się w drugiej połowie XIX w. rolnictwa, rzemiosła i kupiectwa pojawił się zamiysł utworzenia polskiej instytucji finansowej, której podstawowym zadaniem byłoby wsparcie kredytowe dla polskich chłopów i rzemieślników. Próbę utworzenia takiej instytucji o charakterze spółdzielczym podjęli w pierwszej kolejności działacze Towarzystwa Rolniczego, jednak spotkała się ona z odmową ze strony władz. Warunki do utworzenia takiej instytucji pojawiły się po wejściu w życie ustawy o stowarzyszeniach zarobkowych i gospodarczych z dnia 9 kwietnia 1873 r. Po zakończeniu prac przygotowawczych, prowadzonych przez miejscowych działaczy na czele z ks. Leopoldem Otto i Hilarym Filasiewiczem, 28 października 1873 r. odbyło się zebranie konstytucyjne Towarzystwa Zaliczkowego, przemianowanego w następnym roku na Towarzystwo Oszczędności i Zaliczek. Na czele towarzystwa stała Dyrekcja i Rada Nadzorcza, obie wyłaniane przez Walne Zebranie. Idea spółdzielczości popularna w Galicji oraz na ziemiach zaboru pruskiego znalazła na Śląsku Cieszyńskim podatny grunt do rozwoju, czego wyrazem była rosnąca liczba członków Towarzystwa oraz powstawanie filii w innych miejscowościach regionu cieszyńskiego. Pierwszą filię założono w 1875 r. w Jabłonkowie, kolejne powstały we Frysztacie, Boguminie, Skoczowie, Dąbrowie, Orłowej, Suchej Górnej i Trzyńcu. Liczba członków Towarzystwa ze 122 w roku inaugurującym działalność, wzrosła do ponad 7000 w 1912 r. Do czołowych działaczy Towarzystwa poza wspomnianym już Hilarym Filasiewiczem należeli m.in. Adam Sikora, Andrzej Teper, Franciszek Michejda, Jerz Grycz oraz Jan Glajcar. Rozwój organizacyjny i wzrost zysków osiąganych przez Towarzystwo umożliwiły poszerzenie zakresu działań tej instytucji, która stała się podporą ekonomiczną dla różnego rodzaju inicjatyw narodowych. Towarzystwo finansowało m.in. powstanie i dzia-

Jerzy Ciepięła (1834–1913), rolnik, polski działacz narodowy, wójt Mistrzonic, poseł do śląskiego Sejmu Krajowego w Opawie (1871–1884, 1890–1905) oraz do parlamentu w Wiedniu (1873–1879), współzałożyciel i prezes Towarzystwa Rolniczego dla Księstwa Cieszyńskiego, członek Rady Szkolnej Powiatowej w Cieszynie, Kuratorium Krajowej Szkoły Rolniczej w Kocubędzu i Zimowej Szkoły Rolniczej w Cieszynie

Statut Towarzystwa Zaliczkowego, założonego w 1873 r. w Cieszynie dzięki staraniom Hilarego Filasiewicza (1846–1922) i ks. Leopolda Otty (1819–1882)

**Towarzystwo oszczędności i zaliczek
w Cieszynie**
stowarzyszenie zarejestrowane z nieograniczoną poręką
(w domu „pod złotym wołem” na I. piętrze)
przyjmuje od członków i nieczłonków

WKŁADKI NA OSZCZĘDNOŚĆ
do oprocentowania i płaci od nich

4⁰/o

rocznie, za całe półmiesiące t. j. przy wkładkach od następnego 1., a względnie 16. dnia w miesiącu, a przy wyjęciach do poprzedzającego 1., a względnie 16. dnia w miesiącu. Kapitalizacja półroczna.

Pożyczki daje Towarzystwo na umiarkowany procent.

Godziny kancelaryjne co dzień, z wyjątkiem świąt i niedziel od godz. 8—12 przed południem i od godz. 2—4 po południu.

Towarzystwo przyjmuje wkładki na oszczędność i udziela pożyczki pod tymi samymi warunkami także w Filjach swoich w Jabłonkowie, we Frysztaście, w Boguminie i Skoczowie.

Zarząd
Towarzystwa oszczędności i zaliczek, stowarzyszenia zarejestrowanego z nieograniczoną poręką.
A. Sikora. A. Teper. H. Filasiewicz.

Reklama Towarzystwa Oszczędności i Zaliczek

Siedziba, pierwszy sklep i oddany do użytku w 1905 r. Dom Robotniczy Stowarzyszenia Spożywczego dla Robotników i Rolników w Stonawie

łałość licznych organizacji i stowarzyszeń kulturalnych, oświatowych, gospodarczych i sportowych, takich jak Dom Narodowy w Cieszynie, Macierz Szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego, Czytelnia Ludowa w Cieszynie, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Cieszynie.

Charakter masowy na obszarze Śląska Cieszyńskiego przybrało zjawisko zakładania wspomnianych już wcześniej spółdzielczych kas oszczędności. Organizowane od lat dziewięćdziesiątych XIX w. w ramach kółek rolniczych spółkowe kasy oszczędności i pożyczek systemu Raiffeisena zostały z inicjatywy działaczy Towarzystwa Rolniczego i dzięki finansowemu wsparciu Towarzystwa Oszczędności i Zaliczek zrzeszone w 1908 r. w Związku Spółek Rolniczych, który – oprócz wyżej wymienionych kas spółdzielczych – skupiał także spółdzielnie spożywcze ze Śląska Cieszyńskiego. Związkiem zarządzała trzyosobowa dyrekcja, której pierwszymi członkami byli ks. Józef Jansza, Józef Biłko oraz Andrzej Teper. W 1910 r. w ramach Związku Spółek Rolniczych zrzeszonych było 85 spółkowych kas oszczędności i pożyczek oraz 14 spółdzielni spożywczych. Kasy spółdzielcze, podobnie jak omawiane wcześniej Towarzystwo Oszczędności i Zaliczek, umożliwiały rozwój ekonomiczny polskiej grupy narodowej na Śląsku Cieszyńskim, uniezależniając ją jednocześnie w tej kwestii od organizacji niemieckich i czeskich.

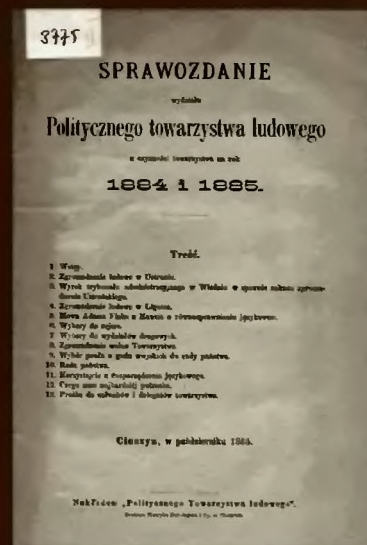
Do organizacji o charakterze spółdzielczym należały również stowarzyszenia spożywcze, których członkami i głównymi klientami stali się pod koniec XIX w. przedstawiciele klasy robotniczej powiększającej się wraz z rozbudową Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego i huty trzynieckiej. Rosnąca liczba robotników i chęć uniezależnienia się od pośredników handlu żywnością spowodowały powstawanie z inicjatywy samych zainteresowanych kolejnych spółdzielni. W 1896 r. w Stonawie z inicjatywy działaczy socjalistycznych założone zostało Stowarzyszenie Robotników i Rolników. W skład kierownictwa weszli: Piotr Reichenbach, Karol Gałuszka, Józef Brzuska, Jan Chlebiak, Adolf Gałuszka i Jan Głębek. W pierwszej kolejności działacze spółdzielni rozpoczęli zakładanie sklepów, rozdzielni towarów kolonialnych oraz budowę piekarni. Kolejną inicjatywą stała się w 1905 r. budowa Domu Robotniczego, która znalazła naślą-

dowców również w innych częściach Śląska Cieszyńskiego. Domy Robotnicze stały się siedzibą organizacji związanych z ruchem robotniczym m.in. kół „Siły”. W ramach spółdzielni stonawskiej zakładano również spółdzielcze kasy oszczędności i zaliczek. Największą spółdzielnią spożywczą stało się jednak założone w 1905 r. w Łazach Stowarzyszenie Spożywcze dla Robotników i Górników w Łazach, które w 1914 r. po przyłączeniu pięciu innych spółdzielni z dziesięcioma sklepami zmieniło nazwę na Centralne Stowarzyszenie Spożywcze dla Śląska w Łazach. Na jego czele stał zarząd spółdzielni, którego pierwszymi członkami byli: Wiktor Zawadzki, Antoni Sikora, Jan Pudlik, Antoni Łysek, Jan Pietrowski oraz Antoni Fajak. W 1914 r. stowarzyszenie posiadało 18 sklepów, a liczba członków wzrosła do prawie 1500 osób.

„Wydobądźmy się raz z pod kurateli obcej, pokażmy przy następnych wyborach, żeśmy dojrzałymi obywatelami pojmującymi dobrze nasze stanowisko...”

(„Poseł Związku Szląskich Katolików”, nr 1 z 1883 r.)

Utworzenie Czytelni Ludowej w 1861 r., Towarzystwa Rolniczego w 1869 r., a następnie kolejnych organizacji o charakterze kulturalnym, oświatowym, spółdzielczym i gospodarczym stało się sygnałem świadczącym o wzrastających aspiracjach i potencjale organizacyjnym polskiego ruchu narodowego. Równocześnie przedstawiciele polskiego nurtu narodowego stanęli do rywalizacji z niemieckim stronnictwem liberalnym, której areną stały się wybory do zastępstw gminnych, Śląskiego Sejmu Krajowego, a od 1873 r. także do Rady Państwa. Elementem kampanii wyborczej były tzw. zabawy narodowe, na których czytano patriotyczne wiersze i wygłaszano polityczne przemowy. Pierwsza z nich została zorganizowana w Ropicy, gdzie wystąpili absolwenci gimnazjum ewangelickiego – Franciszek Michejda, Jerzy Cienciąła, Hilary Filasiewicz. Kolejne zabawy w 1867 r. odbyły się w Sibicy, gdzie program został przygotowany przez młodzież z gimnazjum katolickiego oraz w Suchej Górnej. W 1871 r. na wiecu w Ropicy przemawiał Jerzy Cienciąła, który w tym samym roku wraz z Edwardem Eisenbergiem, Józefem Dostalem i Karolem Kotkiem uzyskał mandat do Śląskiego

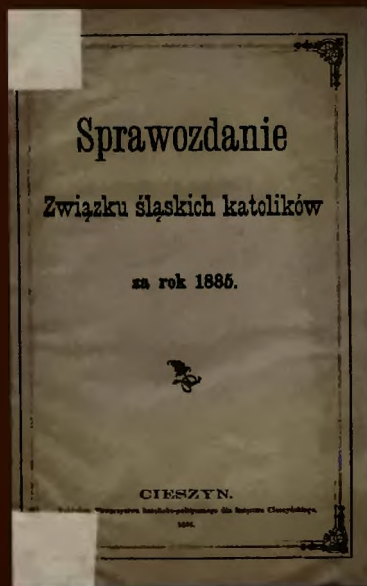
Sprawozdanie założonego w 1884 r. z inicjatywy pastora Franciszka Michejdy Politycznego Towarzystwa Ludowego, którego działacze i zwolennicy byli nazywani „michejdowcami”

Jan Michejda (1853–1927), prawnik, działacz narodowy i polityczny, sekretarz Politycznego Towarzystwa Ludowego, wiceprezes Macierzy Szkolnej, poseł do śląskiego Sejmu Krajowego w Opawie (1890–1918) oraz do parlamentu wiedeńskiego (1901–1907, 1911–1918), członek Prezydium Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i naczelnik Tymczasowego Rządu Krajowego (1919–1921), pierwszy polski burmistrz Cieszyna (1922–1927)

Ks. Ignacy Świeży (1819–1902), duchowny katolicki, działacz narodowy, założyciel Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra (1873), poseł do śląskiego Sejmu Krajowego w Opawie (1878–1902), współzałożyciel i prezes Związku Śląskich Katolików (1883–1900), Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego (prezes w latach 1892–1899)

Sprawozdanie Związku Śląskich Katolików, powstałego w 1883 r.

Sejmu Krajowego, a w 1873 r. wywalczył mandat w pierwszych bezpośrednich wyborach do Rady Państwa w Wiedniu. Od początku, kiedy polski ruch narodowy został ujęty w ramy organizacyjne, w jego obrębie egzystowały dwa nurty konfesyjne, które przez początkowy okres dla dobra polskiej sprawy narodowej zgodnie ze sobą współpracowały. Katolicki, mający oparcie wśród większości polskich mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, nie posiadający jednak zbyt wielu wybitnych działaczy, oraz ewangelicki za którym stała ewangelicka mniejszość, dysponujący z kolei gronem kompetentnych, sprawdzonych w pracy narodowej aktywistów. Do pierwszego wyłomu doszło w 1883 r., kiedy to powstał Związek Śląskich Katolików, którego liderem został ks. Ignacy Świeży. Potwierdzeniem rozbicia wewnątrz polskiego ruchu narodowego stało się założenie przez ewangelików Politycznego Towarzystwa Ludowego z pastorem Franciszkiem Michejdą na czele. Wobec faktu, że oba ugrupowania nie były w stanie samodzielnie konkurować w czasie wyborów do sejmu krajowego w Opawie i Rady Państwa w Wiedniu, doszło pomiędzy liderami ugrupowań do porozumienia w sprawie utworzenia wspólnego bloku wyborczego, dzięki któremu posłem do Sejmu Krajowego w Opawie oraz Rady Państwa w Wiedniu został ks. Ignacy Świeży. Orężem prasowym Związku Śląskich Katolików był nowo założony „Poseł Związku Śląskich Katolików” oraz „Gwiazdka Cieszyńska”. Po śmierci ks. Świeżego w 1901 r. liderem stronnictwa katolickiego został ks. Józef Londzin. Na elektorat ugrupowania kierowanego przez ks. Świeżego a następnie ks. Londzina składała się ludność zarówno chłopska, jak i robotnicza. Podstawową pracę narodową w terenie wykonywali katolicycy proboszczowie. Początek XX w. przyniósł chwilowy kryzys w działalności ZSK, wynikający z rosnącej popularności idei socjalistycznych wśród polskich robotników. Ich propagatorami stali się czescy, austriaccy i polscy działacze socjaldemokratyczni. Niebezpiecznym przeciwnikiem nie tylko dla Związku Śląskich Katolików, ale całego polskiego nurtu narodowego, stała się założona przez Józefa Koźdonia w 1909 r. Śląska Partia Ludowa. Po sukcesie, jakim było uzyskanie przez ks. Londzina w wyborach do Rady Państwa z 1907 r. mandatu poselskiego, ten sam poniósł porażkę w walce o mandat poselski do Sejmu Krajowego w 1909 r. z Józefem Koźdoniem. Do czołowych działaczy ZSK

oprócz wspomnianych już ks. Świeżego i ks. Londzina należeli: ks. Eugeniusz Brzuska, ks. Tomasz Dudek, ks. Emanuel Grim, ks. Józef Jansa, ks. Franciszek Kałuża, ks. Rudolf Tomanek, Franciszek Halfar, Karol Junga, Franciszek Tomiczek i Wacław Olszak.

Jak wspomniano, z polskiego ruchu narodowego w 1884 r. wyłoniło się ewangelickie Polityczne Towarzystwo Ludowe na czele z Franciszkiem Michejdą. Stronnictwo to, a następnie jego spadkobiercy, opierało się o rody chłopskie (m.in.: Buzków, Cieniałów, Michejdów), wywodzące się z wiosek zamieszkałych w większości przez ewangelików. Wyrosła z tych środowisk duża grupa lokalnej polskiej inteligencji była spadkobiercą idei i postaw ks. Leopolda Otty, w latach 1865–1875 pastora cieszyńskiego zboru ewangelickiego. Członkami pierwszego wydziału zostali wybrani: Jerzy Cieniała, Andrzej Cinciała, Hilary Filaśiewicz, Jan Glajcar, Paweł Marek, Jan Michejda, Paweł Raszka, Adam Sikora i Jan Wieluch. Już w pierwszym roku istnienia tzw. „michejdowcy” zorganizowali zgromadzenie ludowe w Ustroniu (25 maja 1884 r.), w którym uczestniczyło ok. 500–700 osób, a przewodniczył Andrzej Broda. Z kolei 6 czerwca 1884 r. w Ligotce zebrało się 1500 osób. Organem prasowym stronnictwa ewangelickiego był w tym czasie „Przyjaciel Ludu”. W 1906 r. Polityczne Towarzystwo Ludowe zmieniło nazwę na Polskie Stronnictwo Narodowe, aby w 1911 r. po połączeniu ze śląską organizacją Polskiego Stronnictwa Ludowego, kierowaną przez Franciszka Friedla, utworzyć Polskie Zjednoczenie Narodowe, na którego czele stanęli Franciszek i Jan Michejdowie. Orężem prasowym ugrupowania stał się „Dziennik Cieszyński”. Dzięki stworzeniu bloku wyborczego z ZSK, w 1909 r. mandat poselski do Sejmu Krajowego w Opawie, a w 1911 r. do Rady Państwa w Wiedniu uzyskał Jan Michejda.

W ostatnich dekadach XIX w., w wyniku postępującego procesu industrializacji Śląska Cieszyńskiego, doszło również do zmian w strukturze społecznej jego mieszkańców. Liczba robotników rekrutujących się w większości z biedoty wiejskiej zamieszkującej przeludnione wioski oraz przybyłych z Galicji imigrantów wzrosła w 1914 r. do ponad 85 000. W szeregi kształtującej się tym samym klasy robotniczej zaczęły przenikać z Austrii, Czech i Galicji idee socjalistyczne propagowane przez pojawiających

Tadeusz Reger (1872–1938), działacz narodowy, polityczny i społeczny, aktywny w Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska (1897–1918), współzałożyciel zawodowych organizacji robotniczych, animator ruchu spółdzielczego, w czasie I wojny zaangażowany w pracę Sekcji Śląskiej Naczelnego Komitetu Narodowego, oficer Legionów, jeden z prezesów Pady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, od 1919 r. członek władz Polskiej Partii Socjalistycznej, poseł na Sejm Rzeczypospolitej (1919–1925).

<p>"NAPRZÓD"</p> <p>ORGAN CENTRALNY POLSKIEJ PARTII SOCJALNO-DEMOKRATYCZNEJ</p> <p>WYCHODZI CO DZIEŃ</p> <p>Prenumerata miesięczna z odsyłką 2 k. bez odsyłki 1 k. 100, zagranicą 2 mk. 50 fen., 3 fr. 50 ct., 2 l. pol. 100, 70 ct. amerykań.</p> <p>Prenumerata tygodniowa w Krakowie 50 h., z dostawą do domu 45 h. Razem pojedynczy 5 h.</p> <p>Redakcja i Administracja: Kraków, ul. Dmąjowskię 1. 6.</p> <p>Adres na telegramy: NAPRZÓD-KRAKÓW.</p> <p>Telefon Redakcji Nr. 307. Telefon Administracji Nr. 2314. Konto czekowe Nr. 54.006.</p> <p>Dział Inzercyjny: Kraków, Płoc 21 W. Świdzka 15.</p> <p>Telefon działu inzercyjnego Nr. 1354.</p>		<p>Imię i nazwisko: <i>Szarowski Józef</i></p> <p>Zatrudnienie: <i>Trzyńnica</i></p> <p>ZA KOMITET WYKONAWCZY:</p> <p>Sekretarz: <i>Dr. Emil Bobrowski</i> Przewodniczący: <i>Jan English</i></p> <p>ZA KOMITET MIEJSCOWY:</p> <p><i>Trzyńnica dnia 1 lipca 1917 r.</i></p> <p><i>[Podpis]</i></p> <p><i>Trzyńnica</i></p>
---	--	--

Legitymacja członkowska Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska Józefa Szarowskiego z Trzyńca z 1917 r.

Baczność! Zbliża się spis ludności!

Towarzysze i Towarzyski! Rodacy!

Zbliża się wojna, w której ludność polska
musi być wypisana w wykazach państwowych. Temu
wypisaniu nie możemy się przeciwstawić, bo to jest
nieuniknioną koniecznością. Wobec tego musimy
współdziałać z władzami państwowymi, aby wypis
został przeprowadzony w sposób prawidłowy i bez
trudności. W tym celu musimy się zająć
wypisaniem ludności polskiej w naszym kraju.
W tym celu musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Wykazanie ludności polskiej w naszym kraju
Wobec tego musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Wobec tego musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Wobec tego musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Wobec tego musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Wobec tego musimy się zająć wypisaniem
ludności polskiej w naszym kraju.

Odczyt Komitetu Obwodowego PPSD do ludności Śląska
Cieszyńskiego w sprawie spisu ludności w 1910 r.

Stimmzettel | Karta do głosowania
(jeżeli jest to głosowanie)
(wybrać należy jednego posła.)

Imię i nazwisko Dr. Ryszard Kunicki	Charakter (Prof.) charakter (powołanie)	Wolność wolność
---	---	---------------------------

Dr. Ryszard Kunicki
kandydat w Rzeszę

Zusatzung: Jeder andere nicht befugte Auszug
des Stimmzettels wird nach § 25 der Reichsgesetz-
gebung als ungültig behandelt werden.

Uwaga: Każda inna nie uprawniona wydania karta
do głosowania zostanie według § 25 ordynacji
wyborczej do Rady państwa za nieważną uznana.

Karty do głosowania w wyborach do Rady Państwa
w Wiedniu z 1911 r.

Stimmzettel | Karta do głosowania
(jeżeli jest to głosowanie)
(wybrać należy jednego posła.)

Imię i nazwisko Dr. Jan Michejda	Charakter (Prof.) charakter (powołanie)	Wolność wolność
--	---	---------------------------

Dr. Jan Michejda
advokat w Cieszyńsku

Zusatzung: Jeder andere nicht befugte Auszug
des Stimmzettels wird nach § 25 der Reichsgesetz-
gebung als ungültig behandelt werden.

Uwaga: Każda inna nie uprawniona wydania karta
do głosowania zostanie według § 25 ordynacji
wyborczej do Rady państwa za nieważną uznana.

się na Śląsku Cieszyńskim czeskich i austriackich socjalistów,
do których dołączyli wkrótce także działacze polscy. W 1895 r.
przybył z Krakowa i zamieszkał w Porębie Tadeusz Reger, działacz
Socjaldemokratycznej Partii Galicji. Początkowo zarówno
on jak i inni polscy socjaldemokraci działali we wspólnej organi-
zacji razem z socjaldemokratami czeskimi i austriackimi orga-
nizując m.in. wielkie strajki w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim
w latach 1896 i 1900. W latach 1897–1901 Tadeusz Reger był
również wydawcą czasopisma „Równość”. W wyniku zaangażo-
wania w sprawy polskich robotników zdobył wśród nich pozy-
cję lidera. W 1906 r. doszło do wyodrębnienia się z galicyjskiej
Polskiej Partii Socjaldemokratycznej śląsko-morawskiego Komitetu
Obwodowego Partii, na czele właśnie z Tadeuszem Rege-
rem, który dzięki wprowadzeniu w następnym roku powszech-
nego prawa wyborczego uzyskał mandat poselski w wyborach
do Rady Państwa w Wiedniu. PPSD obok walki klasowej pro-
wadziła również walkę o prawa narodowe i polityczne polskich
robotników, przeciwstawiając się wynaradawianiu i protestując
przeciwko fałszowaniu statystyki narodowej. Z inicjatywy dzia-
łaczy tego ugrupowania w 1908 r. zostało założone Robotni-
cze Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Siła”, zajmujące
się organizacją m.in.: prelekcji, występów muzycznych i teat-
ralnych, zabaw tanecznych, pokazów gimnastycznych, wycie-
czek rowerowych i pieszych. W budowanych domach robot-
niczych powstawały m.in. biblioteki. Organem prasowym PPSD
był wychodzący od 1904 r. „Robotnik Śląski”. Obok Tadeusza
Regera do czołowych działaczy socjaldemokratycznych na tere-
nie Śląska Cieszyńskiego należeli m.in.: Ryszard Kunicki oraz
Dorota i Henryk Kłuszyńscy.

W przededniu wybuchu I wojny światowej główną rolę na scenie
politycznej w polskim obozie na Śląsku Cieszyńskim odgrywały:
Związek Śląskich Katolików, Polskie Zjednoczenie Narodowe
oraz Polska Partia Socjaldemokratyczna. Odzwierciedleniem
tego stanu były wyniki wyborów z 1911 r. do Rady Państwa
w Wiedniu, której mandaty zdobyli liderzy powyższych ugru-
powień: ks. Józef Londzin, Jan Michejda, Tadeusz Reger. Rów-
nież w tym samym roku pojawiły się nieudane próby powołania
międzypartyjnej rady narodowej, świadczące jednak o istnieją-
cej woli i potrzebie powołania takiego organu.

„Polala się ofiarna krew Ślązaków”

(Jan Stanisław Bystroń w słowie od wydawcy w: „Pamiętnik dra Andrzeja Cinciały”, Katowice 1931)

Wybuch wojny oczekiwany od pewnego czasu także wśród Polaków na Śląsku Cieszyńskim i jej początkowe tygodnie przebiegały na tym terenie pod znakiem ogłoszonej 31 lipca 1914 r. mobilizacji powszechnej. Mobilizacją objęci zostali również członkowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz „Strzelca” związanego z „Siłą”, którzy od 1912 r. regularnie uczestniczyli w ćwiczeniach wojskowych, mając stanowić bazę rekrutacyjną dla organizowanych w razie wybuchu wojny polskich legionów. Zmobilizowani, zostali wcieleni do stacjonujących w Cieszynie trzech pułków austriackich. W krótkim czasie od rozpoczęcia wojny utworzony w Krakowie Naczelny Komitet Narodowy wystosował apel do polskich posłów ze Śląska Cieszyńskiego zasiadających w Radzie Państwa o utworzenie Sekcji Śląskiej NKN i rozpoczęcie formowania Legionu Śląskiego. Członkami utworzonej 23 sierpnia 1914 r. Sekcji Śląskiej NKN zostali przedstawiciele Związku Śląskich Katolików, Polskiego Zjednoczenia Narodowego oraz Polskiej Partii Socjaldemokratycznej. Do organizowanego w Parku Sikory oddziału w ciągu kilku dni zgłosiło się ok. 420 osób. Wymarsz Legionu Śląskiego złożonego z 372 ochotników nastąpił 21 września 1914 r. W Mszanie Dolnej, gdzie dotarł, po przeformowaniu została utworzona druga, „śląska” kompania trzeciego pułku II Brygady Legionów. Jej dowódcami byli kolejno Feliks Hajduk oraz Jan Łyssek. W 1915 r. cieszyńscy legioniści walczyli w Karpatach Wschodnich pod Nadworną, Rafajłową, Maksymcem, Rarańczą i Kostiuchnówką. W tym samym czasie działająca na Śląsku Cieszyńskim Sekcja Śląska NKN, złożona od października 1914 r. wyłącznie z działaczy PPSD, organizowała pomoc dla śląskich legionistów w postaci zbiórki ciepłych ubrań, paczek żywnościowych, jak również opiekę nad rannymi i chorymi legionistami. Na arenie politycznej Sekcja Śląska NKN kilkakrotnie w latach 1915–1916 postulowała objęcie programem NKN sprawy włączenia Śląska Cieszyńskiego do Polski. Z niepokojem na Śląsku Cieszyńskim został przyjęty akt dwu cesarzy z 5 listopada 1916 r., proklamujący utworzenie Królestwa Polskiego w oparciu przede wszystkim o ziemię zaboru rosyj-

Legioniści Cieszyńscy w okopach Besarabii. Na pierwszym planie cieszyńscy nauczyciele: Jan Łyssek (1887–1915 /stoi, pierwszy z prawej/), obok siedzą Hieronim Przepiłowski (1872–1923) i Rudolf Halama (1900–1940)

Polacy!

Godzina wolności i sprawiedliwości wybła.

Wszystkie ludy stanowią o swoim losie.

Wstała wolna, zjednoczona, niepodległa Polska.

Śląsk cieszyński do niej należeć musi.

Zaświadcz o tem lud polski zagłębia węglowego na

Zgromadzeniu

Stowarzyszenia „NAPRZÓD”

które odbędzie się

w niedzielę 13. paździ. o godz. 2 popoł.

w ORŁOWEJ w Domu robotniczym.

Polscy posłowie Śląska *ks. Londzin, dr. Michajda i T. Reger* nadto poseł *I. Daszyński* przedstawią ogólną sytuację polityczną i sprawę polską.

POLACY, POLKI! Niech nikogo z Was nie branie!

Spe. jedn. stowarz. „Naprzód” w Śl. Szach.

Wiec zwołany dla poparcia Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego 27 października 1918 r. na Rynku w Cieszynie, podczas którego przyjęto rezolucję o przynależności Śląska Cieszyńskiego do niepodległej Polski

skiego. Nowe rozstrzygnięcia przyniósł rok 1917. W kwietniu tegoż roku Sekcja Śląska NKN oraz posłowie polscy ze Śląska Cieszyńskiego w Radzie Państwa w Wiedniu, Józef Londzin, Jan Michejda i Tadeusz Reger wystąpili do Leona Bilińskiego, prezesa NKN i przewodniczącego Parlamentarnego Koła Polskiego z memoriałem, w którym domagali się rozpatrzenia kwestii przynależności Śląska Cieszyńskiego do Polski. W dniu 28 maja 1917 r. w Krakowie na zebraniu posłów z Koła Polskiego Rady Państwa w Wiedniu oraz Sejmu Krajowego we Lwowie załamała się ostatecznie koncepcja powiązania Galicji z Austrią oraz zdecydowano o rozpatrywaniu losów Śląska Cieszyńskiego w powiązaniu z losami Galicji. Konsekwencją tych wydarzeń było wystąpienie z NKN przedstawicieli Śląska Cieszyńskiego oraz rozwiązanie jego Sekcji Śląskiej. Rok 1918 rozpoczął się na Śląsku Cieszyńskim od fali strajków w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, w których uczestniczyło 100 000 robotników. Informacja o zawarciu pokoju brzeskiego 9 lutego 1918 r. wpłynęła na ostateczne załamanie się orientacji proaustriackiej wśród polskiej ludności na Śląsku Cieszyńskim. W lecie 1918 r. polscy działacze polityczni byli już przekonani, że o przynależności Śląska Cieszyńskiego do Polski zadecyduje aktywna postawa miejscowej ludności. Koniecznym elementem stało się również pozyskanie wojska. Do przygotowania planu działania, którego celem było opanowanie cieszyńskiego garnizonu i jego praktycznej realizacji pozyskani zostali por. Klemens Matusiak, por. Franciszek Barteczek oraz por. Ludwik Skrzypek. Załamanie się we wrześniu 1918 r. austriackiego frontu na Bałkanach oraz w Alpach, rozkład armii austriackiej zapowiadały nadchodzący rozpad monarchii habsburskiej. W dniu 7 października 1918 r. posłowie ze Śląska Cieszyńskiego – ks. Józef Londzin, Jan Michejda oraz Tadeusz Reger oświadczyli w parlamencie, że wobec woli mieszkańców Śląska Cieszyńskiego przyłączenia tego obszaru do Polski kończą swoją działalność w wiedeńskiej Radzie Państwa. Już 12 października po ich powrocie do Cieszyna na naradzie, która odbyła się w Domu Narodowym w obecności przedstawicieli polskich organizacji politycznych, społecznych, kulturalnych i oświatowych, podjęto decyzję o powołaniu Komitetu Międzypartyjnego. W skład rady weszło po siedmiu przedstawicieli trzech najważniejszych ugrupowań politycznych – Związku Śląskich Katolików, Polskiego Zjednoczenia

Narodowego, oraz Polskiej Partii Socjaldemokratycznej a także jeden reprezentant Związku Społeczno-Narodowego. W dniu 19 października 1918 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego na którym wybrano Prezydium Rady, którego członkami zostali: ks. Józef Londzin, Jan Michejda, Tadeusz Reger. Równocześnie z tymi wydarzeniami rozpoczęto organizować masowe wiece mające odzwierciedlać polskie aspiracje narodowe i wyrażać poparcie wobec inicjatyw podejmowanych przez polskich działaczy. Pierwsze z nich odbyły się w Orłowej (13 października) i Boguminie (20 października). Ukoronowaniem tej akcji stał się wielki wiec w Cieszynie w dniu 27 października 1918 r. w czasie którego 40 tys. mieszkańców Śląska Cieszyńskiego wyraziło swoje poparcie dla powstałej Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i proklamało przynależność tego obszaru do Polski.

Tak zakończyła się droga ludu cieszyńskiego „do Ziemi Obiecanej”, droga, w którą jako pierwsza w latach czterdziestych XIX wieku wyruszyła garstka gimnazjalistów – „pierwszych szermierzy”. Wnuk jednego z nich, Andrzeja Cinciły, wybitny polski językoznawca, socjolog i etnograf Jan Stanisław Bystron, pisze o nich: „W ciągu najbliższego dziesięciolecia ci młodzi Niemcy wrócili do mowy rodziców, poczuli się Polakami i zaczęli pracę nad uświadamianiem kolegów; w pięćdziesiąt lat później (...) obóz narodowy na Śląsku przedstawiał zwartą, poważną siłę, a w ciągu dalszych trzydziestu lat połała się ofiarna krew Ślązaków w walce o granice Rzeczypospolitej i sztandar polski ukazał się na starej wieży Piastowskiej w Cieszynie, kończąc symbolicznie ten okres ciężkiego wysiłku w walce o prawa gospodarza na własnej ziemi, który zaczynał się właśnie pierwszym polskim protokołem, pierwszym polskim aktem notarialnym, pierwszym polskim przedstawieniem amatorskim”.

Publikacja okolicznościowa wydana z okazji jubileuszu 90-lecia powstania Rady Narodowej dla Księstwa Cieszyńskiego, towarzysząca wystawie W DRODZE DO ZIEMI OBIECANEJ – Cieszyńscy Polacy w latach 1848–1918, czynnej w Galerii Książnicy Cieszyńskiej od 18.10.2008 do 14.2.2009 r.

Wydawca: Książnica Cieszyńska

kcc@cieszyn.petex.bielsko.pl, <http://www.kc-cieszyn.pl>

Cieszyn 2008

Tekst: Krzysztof Kleczek, Anna Rusnok; opracowanie graficzne i łamanie: Kazimierz Gajdzica; druk: Akant s. c., Cieszyn • druk@akant.cieszyn.pl

Ludu śląski!

Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego, opierając się na zasadach prezydenta Stanów Zjednoczonych Wilsona, uznanych przez wszystkie narody i państwa i na jednomyślnej woli i zgodzie ludności Śląska, wyrażonej ostatnio na wiecach ludowych w Orłowej, w Boguminie, w Cieszynie

proklamuje uroczystie przynależność państwową Księstwa Cieszyńskiego do wolnej, niepodległej, zjednoczonej Polski i obejmuje nad nim władzę państwową.

Ze względu na dążenia narodu czeskiego Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego oświadcza, iż ustanowienie ostatecznej granicy pomiędzy oboma bratnimi narodami polskim i czeskim pozostawia się porozumieniu pomiędzy rządami: polskim w Warszawie, a czeskim w Pradze, w tem głębokiem przekonaniu, iż rządy te będą się kierowały przy ustaleniu granicy istotną przynależnością narodową i wolą ludności.

Zadaniem naszym będzie: poprowadzić lud śląski ku szczęśliwej przyszłości w wolnej, niepodległej, zjednoczonej Polsce, a bezpośrednią i najważniejszą naszą troską: utrzymanie porządku i bezpieczeństwa, oraz należyte wyżywienie ludności miejskiej i zagłębia węglowego ku czemu przyznana już mamy wydatną pomoc polskiego narodu w Galicji i w Królestwie.

Zwracamy się także do wszystkich mniejszości narodowych z wezwaniem, aby zachowaniem swoim przyczyniły się do utrzymania spokoju i zgody.

Ażeby zadanie nasze co do utrzymania spokoju i poszanowania własności w całej pełni wykonane zostało, **nakazujemy Wydziałom gminnym** w porozumieniu z ludnością jakoteż z organizacjami rolniczymi i robotniczymi bezzwłocznie utworzenie straży obywatelskich, na których ciążyć będzie obowiązek pilnowania porządku publicznego i bezpieczeństwa mienia i osoby.

Niech żyje polski Śląsk!

Niech żyje wolna, niepodległa, zjednoczona Polska!

Cieszyn, 30. października 1918.

Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego.

*Dr. Jan Michejda, Ks. Józef Londzin, Tadeusz Reger,
Franciszek Halfar, Paweł Bobek.*

Dr. Władaw Olszak, Franciszek Tomiczek, Dr. Leon Wolf, ks. Eugeniusz Brzuska, Marya Sojkowa, Kazimierz Piątkowski, Jan Jaś, Rudolf Kolaczek, Jan Kotas, Zofia Kiedroniowa, dr. Ryszard Kunieki, Emanuel Chobot, Jerzy Kantor, Piotr Kornuta, Franciszek Czyż, Dorota Kluszyńska, Władysław Jeziorski.

Ulotka Rady Narodowej z 30 października 1918 r. z proklamacją przynależności Śląska Cieszyńskiego do Polski

[illegible]

Рязанский

в Министерстве изъ Ряду

3. *Pythium* per seculum radialis Radyl. iq Radn goppydono-
 4) *Pythium* per seculum radialis Radyl. iq Radn goppydono-

[illegible]

Helix type apical navel orange. *p. Regia*, archy pond
 poor farming, archy processum pyramis agr. *Pr. arboris*
 a running road navel *Pr. Michxley*, archy, purple
Pr. Michxley processum navel *Pr. Michxley*. In
 apical, apical, archy processum *Pr. Michxley*.
Pr. Michxley. In *Pr. Michxley*. In *Pr. Michxley*.
Pr. Michxley. In *Pr. Michxley*. In *Pr. Michxley*.

Następnie również przebiegła Luchina również
15 dyskusji i wygłoszenie przez szereg wykładów, między
przemił. Po krótkiej dyskusji przyjęto jednomyślnie
wzrost. Rada Horodowa dla Kijowa i Kijowskiej. Horod

Leaf 4 below the large numerous nappiforme
sprung, whereas rather distant Red.

[illegible]

By the above using your wire first
Rays, being installed growing into poles.

Protokół z pierwszego posiedzenia Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego w dniu 19 października 1918 r.